

प्रकरण दुसरे

सं द र्भ ग्रं थ  
\*\*\*\*\*

- १) डॉ. मोरजे गं.ना., शाहीर वरदी परशाराम, पृ. २५४.
- २) धोंड म.वा. - म-हाटी लावणी, पृ. ३६
- ३) डॉ. मोरजे गं.ना. - शाहीर वरदी परशाराम, पृ. २६३.
- ४) तत्रैव, - पृ. २५४.
- ५) तत्रैव, - पृ. २६१.
- ६) तत्रैव, - पृ. १९७.
- ७) देशमुख बी.बी. - लावणी वाड्.मय उद्गम व विकास, पृ. ३३.
- ८) डॉ. मोरजे गं.ना. - शाहीर वरदी परशाराम, पृ. २६३.
- ९) धोंड म.वा., - म-हाटी लावणी, पृ. ४९.

.....

---

प्रकरण तिसरे

शाहीर परशारामाचे जीवन चरित्र  
\*\*\*\*\*

---

## प्रकरण तिसरे

### शाहीर परशारामाचे जीवन चरित्र

मराठी शाहीरी वाद्द. मयाचे रामजोशी, होनाजीबाळा, सगनभाऊ, परशाराम, प्रभाकर हे महत्त्वपूर्ण शाहीर होऊन गेलेत. या शाहिराच्या पोवाडे व सावण्यानी सर्व सामान्य लोकांच्यापासून राजेरजवाड्यापर्यंत महाराष्ट्रामध्ये केतन्य निर्माण केले आहे. लोकांच्या काळजाला जाऊन भिडणारी कवने शाहिरानी रक्ली. शाहिरानी आपल्या अग्रनातून तत्कालीन राजकीय, सामाजिक, धार्मिक, परिस्थितीची चित्रणोही रेखाटली आहेत. वरील महत्त्वाच्या शाहिरांपैकी एक वेगळे व्यक्तिमत्व असणारा शाहीर म्हणजे "शाहीर परशाराम" होय. त्यांच्या जीवनचरित्राचा शोध आपल्याला घ्यावयाचा आहे.

#### १) चरित्रविषयक भूमिका :

मराठी साहित्यातील संत व महत्त्वाच्या ऐतिहासिक व्यक्तित्वांची चरित्रे निश्चित स्वल्पात उपलब्ध होत नाहीत. काही संतांची व ऐतिहासिक व्यक्तित्वांची चरित्रे उपलब्ध नाहीत. जी काही उपलब्ध आहेत त्यामध्ये संशोधकामध्ये एकमत आढळत नाही. उदा. संत ज्ञानेश्वराच्या चरित्राबद्दल असणारे गैरसमज, इतरांच्या बाबतीत हीच गोष्ट निर्माण झाली आहे. शाहीर परशारामाच्या बाबतीत ही संशोधकामध्ये एकमत आढळत नाही. पण काही संशोधकांनी शाहीर परशारामाच्या जीवनचरित्राचा अभ्यास केला आहे. त्यांचा आधार घेऊन शाहीर परशारामाच्या जीवनचरित्राचा शोध घ्यावयाचा आहे.

#### २) चरित्राची साधन सामग्री :

शाहीर परशारामाचे पल्ले चरित्र शां. तु. शाळिग्राम या संशोधकांनी जुन्या वृद्ध लोकांच्या व मास्तीगार लोकांच्या तोंडून मिळालेल्या मास्तीच्या

आधारे परशारामाच्या वरित्रात भर घालण्याचा प्रयत्न केला. श्री.प.नं. केळकर, यानी काही ऐतिहासिक कागदपत्रातून व ऐतिहासिक उल्लेखाच्या आधारे परशारामाच्या वरित्रात भर घालण्याचा प्रयत्न केला. परशारामाच्या "वावी" गावी जाऊन काही माहिती मिळवण्याचा प्रयत्न केला. शाहीर परशारामानी ज्या काही लावण्या लिहिल्या आहेत त्यामधून त्यांच्या जीवन-विषयक माहिती मिळते.

### ३) परशारामाचा जन्म व घर :

महाराष्ट्रातील नाशिक जिल्ह्याच्या पूर्वेस "सिन्नर" तालुका आहे. तालुक्यातील "वावी" किंवा "राजाची वावी" या नावाचे गाव आहे. इ.स. १८५७ सालच्या बंडात "जंगली महाराज" या नावाने प्रसिध्दीस आलेल्या भोस्ले घराण्यातील जंगली राजाच्या संख्या बंधूंचा तेथे वंश आहे व त्या वंशाकडे तेथील पाटीलकी आहे. सदरील "वावी" हे परशारामाचे मूळ गाव. परशारामाचा जन्म शके १६५६ (इ.स. १७५४) मध्ये झाला. या जन्मतारखेबाबत संशोधकामध्ये एकमत नाही. पण इ.स. १७५४ ही जन्म तारीख परशारामाच्या मृत्यूवरून निश्चित करण्यात आली आहे. परशारामाचा मृत्यू श्रावण शुद्ध १२ शके १७६६ (इ.स. १८४४) मध्ये झाला. त्यावेळी परशाराम नव्वद वर्षांचा असावा. या नव्वद वर्षांवरून काही संशोधकांनी परशारामाचा जन्म इ.स. १७५४ निश्चित करण्यात आला आहे व तोच आज रूढ झाला आहे.

सर्व शाहीरांच्यामध्ये परशाराम हा दिव्याआयुषी होता. संत व शाहीर असे द्विविध व्यक्तिमत्त्व असणारा शाहीर होता. त्यांच्या लावण्या गाणारे काही लोक "वावी" परिसरात आढळतात. त्यांच्या आई वडिलांबद्दल किंवा त्यांच्या आठनाबाबद्दल काही माहिती मिळत नाही. पण परशारामाच्या आईबद्दल थोडी माहिती उपलब्ध झाली आहे. तुकाराम पुंडसिक शेटये, यानी आपल्या ग्रंथामध्ये दिली आहे. त्यामध्ये ते म्हणतात,

परशारामाच्या निधनासमयी त्याची आई ह्यात होती. ऐकटीच माहिती त्यांच्या कुटुंबाबाबत मिळाली आहे.

#### ४) शाहीर परशारामांचा व्यवसाय :

शाहीर परशाराम यांच्याबद्दल ज्या दंतकथा सांगितल्या जातात त्यावरून त्यांच्या कुटुंबाबाबत थोडीशी माहिती मिळते. परशारामाचा पिढीजात थंदा शिंप्याचा होता. ही माहिती परशारामाच्या एक लावणीवरून मिळते. बाजीराव पेशवे यांच्या दरबारी एके दिवशी लावणी गात असताना ती लावणी बाजीराव पेशव्यांना व त्यांच्या इतर साथीदारांना आवडली. त्यावेळी परशारामाने ती नाकारली. तेव्हा परशारामाने बाजीरावाकडे लावणीतून उत्तर दिले.

महाल मोकामे जहरी कसे करितील अपुला थंदा ।

सुईदो-याला ह्यात असो घा तोचि इनाम मोकामा ।

वरील लावणीतून परशारामानी आपल्या व्यवसायाची ओळख करून दिली आहे. लहानपणीच परशारामाचे वखिल वारले होते. परशारामाच्या घराच्या परिस्थितीबद्दल काहीच माहिती मिळत नाही.

#### ५) शाहीर परशारामाचा अभ्यास व साक्षात्कार :

बालपणी परशाराम शिंप्याचा व्यवसाय करित असताना बालबोध लिहिण्याचा व वाचण्याचा चांगला अभ्यास केला होता. परशारामाने मराठीतील महाभारत, रामायण, तुकाराम, नामदेव इत्यादी संतांच्या, काव्याचा अभ्यास केला होता. तत्कालीन लोकीताचा त्यांना परिचय होता. परशारामाचा आवडता ग्रंथ "ज्ञानेश्वरी" होता. ज्ञानेश्वरीचे वाचन त्यांनी केले होते. पुढे त्यांच्या काव्यावर संतकाव्याचा प्रभाव पडलेला पाहावयास मिळतो. संतत्व लाभलेला एकमेव शाहीर म्हणून परशाराम प्रसिध्द आहे.

परशारामाचे वडिल लहानपणीच निधन पावल्यामुळे वडिलांविना पोरका झालेल्या परशारामाने विठ्ठल भक्तीचा मार्ग शोधला असावा. बालपणी ज्ञानेश्वर, तुकाराम, रामायण, महाभारत या ग्रंथांचे व संतांचा अभ्यास त्याने केला होता. त्यामुळे आध्यात्माचा प्रभाव त्यांच्यावर पडलेला होता. "वावी" गावाजवळच असणा-या "मंजूर" गावातील जालात एक विठोबाचे फळे देऊन होते त्या देवळात जाऊन त्याने कडकडीत उपोषण केले. त्यावेळी परशारामाचे वय पंधरा सोळा वर्षांचे असावे. तिथेच त्यांना तुकाराम महाराजाप्रमाणे साक्षात्कार झाला अशी परशारामाबद्दल आख्यायिका सांगितली जाते.

परशाराम हा पूर्वी श्रीकृष्णाचा पैवा नामक सवंगडी होता. दुस-या जन्मी नामयाचा गोंडा झाला आणि शेवटी लावणी करण्यासाठी परशारामाने जन्म घेतला असे म्हणतात. शाहीर परशाराम आपल्या लावण्यांचा शेवटी "वरदी विठ्ठल" "नामी विठ्ठल" येसू परशाराम असा उल्लेख करतात. शाहीर परशारामाना "वरदी" म्हणून त्यांचे असंख्य चाहते ओळखतात. परशारामाच्या जीवनातील संतत्व साक्षात घेऊन त्याला वरदी असे त्याच्या चाहत्यांनी संबोधले असावे. वरद म्हणजे वर देणारा, म्हणजे परमेश्वर, वरदी म्हणजे ज्याला परमेश्वर कृपा, वरदान प्राप्त झालेला असा तो शाहीर परशाराम होय.

#### ६) शाहीर परशारामाची गुह्यरंपरा :

परशारामाबद्दल जी दुसरी कथा सांगितली जाते त्यामध्ये परशारामाच्या गुह्यरंपराची माहिती सांगितली जाते. परशारामाचा एक मोठ्ठगुह्य कोणी "विठोबा सत्री" किंवा "विठ्ठल सत्री" नावाचा त्याचा गुरु होता. त्याने परशारामाला विठ्ठल नामाची दिक्षा दिली व परशाराम विठ्ठल नामी

रंगला त्याने ही विद्वत्स मुद्रा आपल्या रूपात कोरली व आपल्या सावणीत रंगविली. संत साहित्यातील एकनाथ तुकाराम याना ज्याप्रमाणे गुल्ली आज्ञा झाली व काव्य करण्याची आज्ञा झाली त्याप्रमाणे परशारामाना गुरुच्या आज्ञेवरून सावणी रचनेस सुरवात केली अशी माहिती परशारामाच्या गुल्लदस्त चरित्रकार कथा सांगतात.

शाहीरग्राम यानी परशारामाच्या गुल्लदस्त आणखी एक माहिती दिली आहे. देवपूरकर बाबा भागवत हे परशारामाचे गुरु समजले जातात त्याचा अनुग्रह झाल्यावर काही अभंग व पदे कोरेवी रचना करावी असे परशारामाच्या मनात आले. श्री पांडुरंग हे परशारामाचे उपास्य दैवत पंढरपूरच्या विठेवरीस पाच परशारामास अत्यंत प्रिय गुरुकृपेमुळे परशारामास दृष्टान्त झाला की अभंग झाले आहेत. सावण्या व पोवाडे करावेत त्यानुसार परशाराम सावण्या व पोवाडे करू व गाऊ लागला या सर्व माहितीवरून त्याचा गुरु कोण याबाबत प्रश्न निर्माण होतो.

डॉ. गं.ना. मोरजे यानी संपादित केलेल्या "शाहीर वरदी परशाराम" या ग्रंथात गुल्लदस्त मांडलेले य.न. केळकरांचे मत महत्त्वाचे आहे. "साक्षात्काराच्या आख्यायिकेपेक्षा विठोबा सत्री नावाचा त्याचा कोणी कवी असलेला छम. साक्षात गुरु होता हेच अधिक वास्तव गृहीत धरून चालण्यास हरकत नाही." या सर्व दंतकथेवरून व आख्यायिकेवरून परशारामाचे गुरु विठोबा सत्री होते हे सिद्ध होते.

#### ७) परशारामाचे साथीदार :

शाहीर परशारामाने शिंपीपणाचा धंदा करित असलेतरी तळण वयातच तमाशाचा धंदा सुरू केला. स्वतःसाच कवी, स्वतःच रचनाकार, स्वतःच गायक, असल्याने तो "वाबी" परिसरात विद्वान म्हणून प्रसिद्ध होता. या तमाशाच्या कामामध्ये त्याला "बाबा सातभाई" महाराज नारायण, भवानी

तेली उर्फ बाकेराव इत्यादी व्यक्तीची जोड त्यांना मिळाली. त्यामुळे खेड्या-पाड्यात परशारामाच्या तमाशाची किती पसरली होती. सर्वसामान्य लोकांचे मनोरंजन परशारामाची लावणी करित होती. परशारामाच्या या व्यक्तीच्या-बद्दल आईबा विरोध होता. परशारामाने तमाशात काम केल्याने असे तिसा वाटत होते. पण शोबटी त्याने तमाशात काम केले. स्वतःच कवीवृत्तीचा असल्यामुळे व आपल्या गुळा आशिर्वाद व सहवासाने संताच्या प्रेरणेने त्याच्या जवळीला वेळे कळण मिळाले. शाहीर परशारामाच्या वल्लीपणामुळे इतर शाहिरांच्यापेक्षा प्रसिद्ध होता. परशाराम कळीवाला अस्तातरी तो कळी तु-याचा समन्वय साधणारा कवी आहे. परशाराम "वावी" च्या परिसरात गात होता. त्या परिसरात विद्वान होता.

#### ८) परशारामाचे व्यक्तिमत्व :

इतर शाहिरांच्यापेक्षा वेळे असे व्यक्तिमत्व परशारामाचे आहे. इतर शाहिरामध्ये रामजोशी, प्रभाकर होनाजीबाळा यांना दाखे किंवा बाईचे व्यसन होते. पण परशाराम या सर्व गोष्टीपासून अलिप्त होता. संताच्या विविध ग्रंथाचा अभ्यास केल्यामुळे वरील व्यसनापासून तो अलिप्त राहिला असावा.

परशारामाच्या व्यक्तिमत्त्वाबद्दल डॉ. गं.ना. मोरजे म्हणतात, "परशारामाची राहणी अगदी साधी होती. तो मित्तभाषी, विनयशील आणि बहूव्रत होता. निर्व्यसनी आणि परदार विभूष असे त्याचे चरित्र होते. वणाने गोरा आणि देवणा होता. वास्तविक तमाशागीरीपेक्षा असूनही त्याला कोणते व्यसन नव्हते. हे लोकांच्या दृष्टीने आश्चर्य होते. मोठमोठ्या कार्यक्रमाच्या वेळी तो साधा जाडा भरठा पोशाख करित असे. येसुने विदांगीच्या केल्या उल्लेखावरून त्याला सुपारीचे व्यसन होते."२



बाणी हाती येऊन पदाच्या सुंदर वासीने कर्णमधून अशा गोठ तो लावण्या म्हणो. त्यामुळे परशारामाची लोकप्रियता वावी परिसरात व इतरत्रे झापाटयाने वाढलेली होती. स्वतःच परशाराम लावण्या म्हणत असल्यामुळे हजारी लोकांचा जमाव लावण्या ऐकण्यासाठी जमत होता. बाबा-सातभाई, नारायण मधुराज, भवानी तेली उर्फ बाकेराव इत्यादी उत्कृष्ट साधीदाराच्या साहाय्याने त्याने लावणी सर्व सामान्य लोकांच्यापर्यंत पोहचवली होती. यातील त्याचा महत्त्वाचा साधीदार अकौल्याजवळील भोडीच्या भवानी तेली नावाचा नाच्या पो-या मिळाला. भवानी तेलीच्या आई वडिलानी त्याला "वावी" गावी दरवर्षी दहा रुपये पगारावर नाच्याच्या कामी ठेवले होते. पुढे त्याला पंधरा व वीस रुपये पगार देण्यात आला. परशारामाच्या तमाशामध्ये भवानी तेली उत्कृष्ट स्त्रीचे व पुढ्याचे सोंग आणू लागला आणि तमाशामध्ये पुढ्याने स्त्रीचे सोंग आणण्याची पद्धती प्रथा परशारामाच्या तमाशापासून सुरू झाली.

नाशिकच्या पूर्वेकडील जो प्रांत लागतो त्या प्रांताला धनवट प्रांत म्हणून ओळखला जातो. या धनवटात शाहीरांच्या लावण्या व पोवाडे गाजत होते. हा धनवट प्रांत गंगातटकी म्हणजे गंगाथडीत आहे. या प्रांतात परशारामाला मोठी प्रतिस्पर्धी नव्हता, इतका तमाशा विह्यात असूनही पेशाचे सरकारजवळ प्रवेश मात्र उशीरा झाला. सन १८०८ मध्ये दुस-या बाजीरावाच्या कारकीर्दीत त्याचा तमाशा आला असावा असे दिसते. कारण यावेळी परशारामाच्या नाच्या भवानी तेली उर्फ बाकेराव याला ५००/- रु., १५००/- रु. देण्याचा बाजीरावाने दिल्याचा उल्लेख आढळतो.

#### ९) बाजीराव पेशावा व परशाराम भेटीचा प्रसंग :

बाजीराव पेशावा व शाहीर परशारामाच्या भेटीच्या प्रसंगाची माहिती शाहीरग्राम यानी दिली आहे. त्या भेटीमधून शाहीर परशारामानी

आपल्या कवीत्व गुणाची प्रचिती पटवून देण्याची संधी त्याला मिळाली आहे. पेशवे सरकारची स्वारी एकदा कोपरगावी आली होती. सगनभाऊ व होनाजीबाळा, उपस्थित होते. होनाजीबाळाने गंगेची लावणी म्हणून दाखवली. नंतर परशारामाला बोलावून घेऊन त्याला लावणी म्हणण्यास सांगण्यात आले. परशारामाने "पश्चिमवाहिनी गोदा प्रतिमूळ गंगा" ही लावणी म्हणून दाखवली. त्यातील गंगेची स्तुती व पर्यायाने रापोबाची व बाजीरावाची स्तुती बाजीरावाना फार आवडली. त्यावेळी बाजीरावाने ब्रह्म होऊन त्याला देणगी देऊ केली. पण ती देणगी परशारामाने स्विकारली नाही.

ही देणगी नाकारल्याबद्दल परशारामाला काही चरित्रकार परशारामाला "लाचार" शाहीर समजतात. कारण बाजीराव पेशव्यांची देणगी नाकारणा-या परशारामानी बडोदा, ग्वाल्हेर, राजाकडून देणग्या घेतल्या होत्या त्यामुळे शाहीर परशाराम लाचार आहे. पण शाहीर परशारामाना लाचार समजणे चुकीचे आहे. कारण कोणताही कलाकार आपल्या कुटुंबाच्या उपजीवीकेसाठी देणग्या स्वीकारतोय त्या पध्दतीनुसार परशारामाने देणग्या स्वीकारल्या असतील किंवा कोणत्याही कलावंत आपल्या कलेचा प्रकार करण्यासाठी प्रयत्नशील असे आणि कसेमधून कष्ट करून मिळवलेला पैसा कोणीही नाकारत नाही. त्याप्रमाणे परशारामाने आनंदाच्या भरात देणग्या स्वीकारल्या असतील. परशाराम हा व्यवहारी होता. त्याच्या गुणाची ओळख आपल्याला त्याच्या, विविध लावण्यावरून कळते. तो उधट नव्हता तो भक्तीपरायण, पापभिरु आणि विनय होता.

इ.स. १८१८ पासून ते मृत्यूपर्यंत म्हणजेच इ.स. १८४४ पर्यंत त्याने ब-याच मुसुखगिरी केल्या होत्या. ग्वाल्हेरच्या मुसुखगिरीत तीन हजार रुपये नऊ दुपटवे आणि पागेतील तीन घोडी त्याला मिळाली होती. इंदूरला तो

दोन केला गेला. धोरल्या ज्ञाजी महाराजांनी त्याला दुप्पटा दिला. त्याने तमाराचे जे कार्यक्रम केले ते कार्यक्रम आवडल्यानंतर त्या राजाने परशारामाला दिलेल्या आहेत. या सर्व देण्याच्या परशारामाने स्वीकारल्या आहेत. परशारामाने या देण्याच्या वापर कोणत्या कारणासाठी केला हे मात्र समजत नाही.

१०) परशारामाची कवने :

परशारामाच्या लावण्याची संख्या जवळ जवळ १६० भरते. त्यांच्या पोवाड्याची संख्या ३७८ ते ४६७ भरते. परशारामाच्या लावण्या म्हणजे तत्कालीन सामाजिक जीवनाचा वास्तव बोलता चित्रपटच होता. परशारामाच्या लावण्याचा काव्यगुणाबद्दल श्री म वर्दे म्हणतात, "परशारामाच्या लावण्यात इतरापेक्षा पुष्कळच विषयवैचित्र्य आहे. अनेक विविध विषयावर त्याने लावण्या रचलेल्या आहेत. त्यामुळे तत्कालीन सामान्य जनतेची राहणी लोकांच्या समजुती, नवऱ्यांचे प्रकार आणि चालीरीती यांची विपुल माहिती मिळते. तितकी इतर पाच शाहिरांच्या काव्यातून मिळत नाही. त्यातही दोन विषयात परशारामाचे वैशिष्ट्ये आहे. त्याने आपल्या लावण्यात बेदांत आणलेला आहे. आणि पेशवाईच्या अस्मानंतर स्थापन झालेल्या छत्रपती अमल व लोकस्थिती यावर पोवाडे रचले आहेत." ३

शाहीर परशारामाचे अवलोकन अतिशय सुक्ष्म होते. त्याची विनोद-दृष्टी ही चांगली होती. पेशवाईच्या अखेरच्या काळाची स्थिती लोकांच्या समजुती चालीरीती यांचे चित्रण त्यांनी अतिशय परिणामकारकरित्या चित्रित केले आहे. संपत्ती सवतीचे हागडे, दोन बायकांच्या दादल्याची फजिती, शोंदांड शिपायाची फजिती इत्यादी अनेक चित्रे त्यांच्या विनोददृष्टीची साक्षा देतात. त्याची वाणी तुकारामासारखी प्रासादिक आणि प्रभावी आहे. लावण्यातील कित्येक कडवी ठसठशीत आहेत. परशारामांनी ज्या

१६० लावण्या सिद्धिया आहेत त्या लावण्याचे विविध विषयात वर्गीकरण करता येते. त्यामध्ये त्यांच्या शृंगारिक, लावण्या, आध्यात्मिक लावण्या, सामाजिक लावण्या, ईश्वरवर्णनपर लावण्या, पौराणिक लावण्या, विनोदी लावण्या, उपदेशपर लावण्या असे करता येते.

### ११) शाहीर परशारामाचे व्यक्तिदर्शन :

रामजोशी, अनंतपद्दी, प्रभाकर होनाजीबाळा, इत्यादींच्या लावणीपेक्षा परशारामाच्या लावण्याची प्रसिद्धी अधिक झाली. सामान्य लोक परशारामाना अवतारी पुरूष समजतात. बाबा देवपुरकर याबाबत यांच्या सहवासामुळे रामायण महाभारत व संत वाद्द.मयाचा त्यांना परिचय होता. या सर्व गोष्टींचा परिणाम परशारामाच्या लावणीवर झाला आहे. परशारामाच्या लावण्यातून आलेली अ आध्यात्मिकता हा संताचा पडलेला प्रभाव आहे. परशारामाचा कल्पनाविलास हा वेगळ्या स्वभावाचा आहे. त्याची अलंकार सुष्टी स्वतंत्र आहे. त्याच्या उपमा, उत्प्रेक्षा, व्यंजने इत्यादी अलंकारावर त्याचा व्यक्तीमत्त्वाचा व तत्कालीन वातावरणाचा परिणाम झालेला आहे. स्त्री सौंदर्याचे वर्णन करताना परशारामानी वापरलेले दृष्टान्त उपमा महत्त्वपूर्ण ठरल्या आहेत. सामान्य लोकांना सहज पटतील त्याच्या हृदयाला भिडतील व त्यांच्या डोळ्यासमोरील प्रसंग साकार करतील अशा उपमा परशारामानी आपल्या काव्यात वापरल्या आहेत. परशारामांच्या काव्याची वैशिष्ट्ये सांगताना शाहीरी वाद्द.मयाचे संशोद्ध श्री.म. वर्दे म्हणतात, "दरबारी कारस्थानाची झळ व लागलेला शहराच्या चोवठ्याची बाधा न झालेला रावबाजीच्या अनीतिकर्मापासून अलिप्त असलेल्या उड्यापाठ्यातील शेतामाळावरील झोपड्या झोपटामधील मोकळा स्वतंत्रय, साधा भोळा दिलदार बाणोदार, होशी उड्या मनाचा सरा मराठा परशारामाच्या लावणीत पाहावयास मिळतो. तो स्वभावतः रंगेल आहे. त्याला हक्काची आवड आहे. त्याची नितिमस्ता कालीसी सैल आहे. त्याचा स्वभाव मानी आहे. आचरण सरळ आहे. प्रामाणिक आहे मन उदार आहे असे आढळून

येईल."४

शाहीरी वाड्.मयातील साधा भोळा प्रामाणिक, संतत्व व शाहीरत्व असे द्विविध व्यक्तिमत्व असणारा शाहीर परशाराम होता. शाहीर परशाराम "वावी" च्या परिसरात वरदी म्हणून प्रसिध्द होता त्याची लावणी रचनेची प्रमुख प्रेरणा धार्मिक किंवा भक्तीने मुक्ती साधण्या-साठी आहे. त्यांच्या लावणीने संतांच्या ओवी व अंगाचे अनुकरण केले आहे.

१२) परशारामाच्या मृत्यूबद्दलची कथा :

परशारामाच्या मृत्यूबद्दल कथा सांगितली जाते ज्या प्रमाणे महाराष्ट्रातील संत तुकारामाना आपल्या मरणाचा काळ जवळ आल्यासारखा वाटला त्याप्रमाणे परशारामाना देखील आपला मरणाचा साक्षात्कार झाला आहे. संत वाड्.मयामध्ये तुकारामाना साक्षात्कारो संत म्हणतात त्याप्रमाणे शाहीरी वाड्.मयात शाहीर परशारामाना साक्षात्कारो शाहीर म्हंटल तर वाक्यो ठरू नये.

शाहीर परशारामानो मरण्याआधी पंधरादिवस आपली मरणावार्ता आईला कळवली होती. तसेच "वावीहून" मंगुरास जाण्यापूर्वी आपल्या इष्ट मित्रास पंक्तीस बोलावून जेवण दिले. वावीहून मंगुरास जाताना वावीस सर्व लोकांस सांगितले की आम्हाचे मरण आजपासून चार दिवसांनी आहे. एकादशीच्या दिवस होता. म्हणून सर्वजण गंगेवर स्नानास गेले. काम करून आल्यावर परशारामाने एकादशीचा फराळ केला. संध्याकाळ पर्यंत नवीन लावण्या केल्या. नंतर परशारामाने सांगितले की, एकेकाने एकेक लावणी म्हणावी, परशारामाने पल्लि लावणी म्हटली व शेवटी बाकेरावाने म्हटली. त्यानंतर "उदईक" आमचा मृत्यू आहे. आम्ही जाणार. आम्ही गेल्यावर आमचे पुढे पो-यावर साज घासून तुम्ही चालावे अशी सुचना परशारामाने दिली. शेवटी परशारामाने ज्ञानेश्वरीतील अकरावा अध्याय धडाडा वाक्या व प्राण सोडला अशी कथा चरित्रकारानी सांगितली आहे.

मराठी शाहिरी वाद्द.मयातील रामबोरी, लोनाजीबाळा, सगनभाऊ, प्रभाकर यांच्या चरित्रापेक्षा शाहीर परशारामाचे चरित्र केले आहे. शाहीर परशारामाच्या जन्माची तारीख ही निश्चित स्वभावात उपलब्ध नाही. पण काही चरित्रकारानी त्यांच्या एकूण जिवंत आसणा-या वर्षावर्ष त्याचा जन्मदिवस ठरवला आहे. ते नव्वद वर्ष जिवंत होते. तेव्हा त्याची जन्म तारीख इ.स. १७५४ ही मराठी साहित्यामध्ये निश्चित झाली आहे. शाहीर परशारामाचा मृत्यू इ.स. १८४४ मध्ये झाला. त्याच्या गुरुदत्त जी आख्यायिका सांगितली आहे त्यावरून विठोबा सत्री, नावाचा किंवा "देवपूरकर बाबा" हे गुरु असावेत असे वाटते.

अशा केवळया घटनानी शाहीर परशारामाचे चरित्र महत्त्वपूर्ण ठरते आहे. शाहिरी वाद्द.मयामधील इतर महत्त्वपूर्ण शाहिरामध्ये राम-बोरी, लोनाजीबाळा, प्रभाकर या शाहिरांच्यापेक्षा परशारामांची जीवनागाथा केवळया स्वभावाची अस्सेली पाहावयास मिळाली. त्यामुळे शाहीर परशारामांना "वरदी" हा जो शब्द वापरला आहे तो महत्त्वपूर्ण वाटतो.

.....

प्रकरण तिसरे

सं दर्भ  
\*\*\*\*\*

- १) डॉ. मोखे, गं.ना., शाहीर वरदी परशाराम, पृ. ५.
- २) तत्रैव, पृ. ६.
- ३) वर्दे श्री.म., मराठी कवितेवा उषःकाल किंवा मराठी शाहीर,  
पृ. १५५.
- ४) तत्रैव, पृ. १६५.

.....